

Obiteljsko pravo i socijalna skrb - međuvodnost u svjetlu razvoja instituta skrbništva za punoljetne osobe

IVANA MILAS*

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska

Prethodno priopćenje

UDK:347.646

Primljeno: lipanj 2005.

Cilj rada je prikazati međuvodnost obiteljskog prava kao posebne grane prava kojom se u pravnom sustavu uređuju odnosi među članovima obitelji, te sustava socijalne skrbi. Slijedom temetskog okvira ovog broja Revije za socijalnu politiku u smislu razvoja socijalnog rada u razdoblju od 1900. do 1960. godine, navedenu međuvodnost prikazat ćemo u svjetlu razvoja instituta skrbništva u razdoblju prava Općeg građanskog zakonika iz 1852. godine, razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, ali i utjecaju takvog razvoja sve do danas. Razlog prikaza skrbništva, preciznije skrbništva za punoljetne osobe, leži u činjenici da skrbništvo kao obiteljski odnos i institut uređen normama obiteljskog zakonodavstva snažnu potporu pronalazi u djelatnosti i radu ustanova socijalne skrbi. No i djelatnost i zaštita osoba kojima je pomoć sustava socijalne skrbi, kao i pomoć društva u cjelini najpotrebnija, može postajati boljom samo stalnim, stabilnim i kvalitetnim normativnim okvirom, kao i na kraju, ali ne manje važno neprestanim razvojem znanosti obiteljskog prava i socijalnog rada.

Ključne riječi: obiteljsko pravo, skrbništvo za punoljetne osobe, poslovna sposobnost, socijalna skrb.

PRAVO OPĆEG GRAĐANSKOG ZAKONIKA

Patentom od 29. studenoga 1852. uveden je austrijski Opći građanski zakonik (dalje: OGZ) za, *inter alia*, Hrvatsku i Slavoniju, a počeo se primjenjivati 1. svibnja 1853. (Rušnov i Posilović, a.n.:19-26). Tutorstvo i skrbništvo obrađeno je vrlo detaljno¹ u četvrtom poglavlju zakona, te se ovim institutima zakonom (§.21. i §.187.)

štite osobe koje iz različitih razloga nisu u stanju voditi same računa o svojim poslovima. Iako definicija razlikovanja između tutorstva i skrbništva ostavlja mjesta dvojbi, smatra se da se tutorstvo odnosi na osobe koje su pod očinskom vlašću (uglavnom maloljetni, ali ne nužno), dok se skrbništvo odnosi na punoljetne osobe s duševnim smetnjama koje nisu u stanju brinuti o sebi. S više pojedinosti ćemo prikazati odredbe koje se odnose na skrbništvo.² Skrbnik ili

* Ivana Milas, Pravni fakultet/Faculty of Law, Trg maršala Tita 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska/Croatia, ivanamilas@yahoo.com.

¹ Ovaj dio sadrži gotovo sto paragrafa. I sada zapanjuje preciznost pojedinih odredaba, sadržajno gotovo identičnim današnjima.

² Odredbe o tutorstvu sadržane su u paragrafima 187.-268., a one o skrbništvu u paragrafima 269.-283. Ali, u §. 282. se navodi: "Prava i obveze skrbnika, koji se imaju starat ili samo o upravljanju imovinom, ili zajedno i o osobi povjerenoj njihovoj skrbi, prosuđuju se po propisih, koji su vrh toga dani za tutore."

nastojnik određuje se osobama koje nisu u stanju same voditi računa o svojim poslovima, a nisu pod očinskom vlasti ili tutorstvom. §.270. nabraja slučajeve skrbništva, a jedan od njih je “kod punoljetnika, koji su poludili ili postali slaboumnii” (Rušnov i Posilović, a.n.:338).

Nekoga proglasiti poslovno nesposobnim, odnosno “ludim ili slaboumnim” moglo se samo u sudskom postupku i to nakon uvida u ponašanje takve osobe i nakon što su saslušani liječnici određeni od strane suda.³ To ne znači da se neka osoba nije smatrala ludom ili slaboumnom i do sudskog proglašenja, odnosno da su pravni poslovi koje ja takva osoba sklopila bili valjani. Ovo je zapravo značilo oborivu predmnijevu da netko nije ni “lud” ni “slabouman” dok ga sud nije takvim proglasio, ali je bio dopušten protudokaz⁴, koji se izvodio jednako pomoću liječnika vještaka, da je takva osoba zaista bila luda (slaboumna) u vrijeme sklapanja pravnog posla. Suprotno, ako je netko takvim proglašen u sudskom postupku, nije trebalo dokazivati činjenicu nevaljanosti pravnog

posla (Rušnov i Posilović, a.n.:340-341). Ako je osoba koja nije još u sudskom postupku proglašena poslovno nesposobnom (a smatrana je ludom, odnosno slaboumnom) sklopila pravni posao za vrijeme trajanja *lucida intervalla*, takvi poslovi bili su valjani, odnosno osoba je u to vrijeme bila poslovno sposobna (§. 21. i 865. usp. Rušnov i Posilović, a.n.:340, 274, 275). Sudski postupak pokretala je obično rodbina duševno bolesne osobe, a mogle su to i treće osobe koje su imale određeni interes. Sud je bio dužan ispitati sve okolnosti, te osobito zatražiti mišljenje liječnika vještaka.⁵ Ako se bolesnik već nalazi u nekoj ustanovi⁶ za duševno bolesne, onda nije nužno bilo potrebno mišljenje posebno određenih liječnika vještaka već je bilo dovoljno da ako se sudu predloži mišljenje liječnika iz takve ustanove (a ne postoji sumnja u ispravnost njegova mišljenja) da sud isto i prihvati. Konačnu odluku o tome hoće li se duševni bolesnik staviti pod skrbništvo donosio je samo “sborni sud” (sudbeni stol, tj. sud višeg stupnja), pa su kotarski sudovi bili dužni svoje mišljenje dostaviti nadležnom, sbornom sudu. Odluka o stavljanju pod

³ U §. 273. se navodi: “Za luda ili slaboumna može se držati samo onaj, koji je sudno proglašen da je takov, a to je pošto se točno razvidilo njegovo vladanje i pošto saslušani budu ljekari, koje je sud na to odredio.” Termin “ljekari” očito navodi na obvezu pregleda od više (najmanje dva) liječnika i to ona koje je sud odredio. Današnjom terminologijom, potreban je nalaz (mišljenje) najmanje dva liječnika vještaka.

⁴ To mora dokazati ona strana koja napada valjanost pravnog posla iz razloga duševne bolesti.

⁵ “Sud će na takovu molbu ureda radi učiniti svestrana izvidjenja; saslušati će rodjake dotičnika i svjedoke o vladanju njegovom, te odrediti ureda radi dva liječnika vještaka, koji će imati njega pregledavati, ako uztreba i više puta i dulje vremena motriti, te zatim sudu podnijeti nalaz i mnijenje svoje” (Rušnov i Posilović, a.n.:341). Zanimljivo je određenje o potrebi (u određenim slučajevima) višekratnog i kroz dulje razdoblje promatranja bolesnika.

⁶ “Imade se uvijek kad se koji umobolnik odpravi u Stenjevec, o tom obavjestiti vlada, odjel za unutarnje poslove uz naznaku zakonitog zastupnika umobolnika” (Rušnov i Posilović, a.n.:342). Na Internet stranicama Psihijatrijske bolnice Vrapče (www.bolnica-vrapce.hr/povijest.asp), nalazimo zanimljivosti iz povijesti bolnice. Tako: “Vladin povjerenik upozorava Hrvatski državni sabor da u Hrvatskoj i Slavoniji ima do tristo umobolnika, a isto toliko i u Vojnoj krajini, gdje je jedva sto za nuždu opskrbljeno, a ostali tumaraju od nemila do nedraga, ... te da njihov broj raste od dana do dana i da se nešto poduzme za liječenje i opskrbu tih nesretnika... Tek dolaskom bana pučanina Ivana Mažuranića Sabor je 1873. godine prihvatio Osnove zakona o ustrojstvu javne ludnice za opseg Kraljevine Hrvatske i Slavonije, a nakon niza priprema 1877. i Zakon o ustrojstvu javne ludnice za opseg Kraljevine Hrvatske i Slavonije, pa se moglo pristupiti izgradnji bolnice. Ovaj hram čovječnosti (kako je nazvan u zaključku Hrvatskog sabora, podignut je 1878/79., na zemljištu Topolnica u Stenjevcu. Bolnica je nazvana Bolnica za umobolne Stenjevec.”

skrbništvo i određenju osobe skrbnikom morala se javno oglasiti.⁷

Troškove stavljanja pod skrbništvo za one koji su bili bez imetka snosila je zemaljska (državna blagajna), ali: “kod toga valja, izuzevši najnužnije slučajeve, izbjegavati putne troškove sudbenoga osoblja i strukovnjaka, te ih svom strogošću i sdušnošću odmjeriti.”⁸ Lišenje poslovne sposobnosti nastupa trenutkom javnog oglašenja, no sud je u svojoj izreci mogao odrediti da to bude i ranije. U tom slučaju trebalo je točno u izreci suda označiti od kojeg je trenutka⁹ osoba lišena poslovne sposobnosti. Skrbnik je, osim što je bio dužan voditi brigu o imovini duševno bolesne osobe, bio i njegov zastupnik. Već smo napomenuli da se pri određivanju prava i dužnosti skrbnika upućuje na odredbe o tutorstvu, pa se, kao i tutor i skrbnik mora “zavjeriti” (obećati, prisegnuti)¹⁰ na postupanje sukladno normama, a o svom imenovanju dužan je dobiti i ispravu (§. 206., Rušnov i Posilović, a.n.:302).

Neki autori bili su mišljenja da se odvjetnici, ako su imenovani skrbnikom nisu trebali zavjeriti, jer je sadržaj prisege skrbnika bio sadržan i u obrascu odvjetničke prisege, dok se Rušnov i Posilović (a.n.:348-349) s tim slažu samo ukoliko je odvjetnik ime-

novan za zastupanje prilikom sklapanja pravnih poslova, ali ne i ako mu je dužnost upravljanje imetkom štíćenika, te skrb o njegovu uzdržavanju, jer, smatrali su, ovo ne spada u uobičajene poslove odvjetnika.

Razlozi zbog kojih je netko mogao odbiti dužnost skrbnika¹¹ dijelili su se na apsolutne i relativne. Apsolutni su bili oni zbog kojih osoba nije mogla biti skrbnikom nikome, odnosno ni za jednu vrstu skrbništva (tutorstva). Bile su to osobe koje zbog svoje maloljetnosti, duševnih ili tjelesnih mana i drugih uzroka nisu bile sposobne voditi računa o svojim poslovima. Nadalje, bili su to osuđeni za kaznena djela, osobe od kojih se nije moglo očekivati da će korisno upravljati štíćenikovom imovinom, te redovnici.¹² Relativno nesposobni za obavljanje dužnosti skrbništva bili su oni koji su npr. bili u nekoj parnici sa štíćenikom, odnosno gdje je postojao određen sukob interesa.¹³ Osim toga, po svojoj želji, nisu se tutorstva (skrbništva) morali prihvatiti ni redovnici, vojnici u službi, osobe koje su navršile šezdeset godina, osobe koje skrbe o petoro djece ili unučadi, te osobe koje već obavljaju “jedno teško tutorstvo ili tri manja.” (Rušnov i Posilović, a.n.:296).

Skrbnik je dužan brinuti o osobi “skrbljenika” (štíćenika), te o njegovoj imovini.

⁷ Ovaj će se izrok na sudnici pribiti i tri puta oglasiti u službenih novinah, a i priobćiti odnosnom kotarskom javnom bilježniku, u čijem kotaru se to dogodi” (Rušnov i Posilović, a.n.:341). Izuzetno je zanimljivo uočiti preciznost odredaba o skrbništvu, te sličnost današnjim rješenjima u pogledu potrebe kontrole takvih odluka, nužnosti njihova javnog objavljivanja, te potrebe dostave i drugim tijelima, a sve, zasigurno iz razloga zaštite duševnog bolesnika (Spevec, a.n.:139).

⁸ Iz ovog rješenja svakako uočavamo javnopravni karakter instituta skrbništva. Pretpostavljamo da ni suvremeni zakonodavci ne bi imali osobitih prigovora na način određivanja visine troškova.

⁹ U suvremenom pravu (u pravilu) nastupom pravomoćnosti sudske odluke.

¹⁰ §. 205.: “Svaki tutor, osim djeda, matere i babe, mora davši ruku obećati, da će maloljetnika upućivati na poštenje, strah božji i kriepost, da će ga odgojivati shodno staležu njegovomu, da postane koristan građanin, da će ga zastupati u sudu i van suda, upravljati imovinom njegovom vjerno i marljivo, i u svem da će se vladati po propisu zakona”. Više u: Rušnov i Posilović (a.n.:302).

¹¹ Isto kao za tatora (Rušnov i Posilović, a.n.:349, 249-297), a u svezi s §. 281., te §. 191.- 195.

¹² Nisu imali svoju imovinu, pa se nije moglo očekivati da će moći naknaditi eventualnu štetu nanесenu imovini štíćenika. Više u Rušnov i Posilović (a.n.:295).

¹³ Slično i u suvremenim normama. V. čl. 175. Obiteljskog zakona, Narodne novine, 116/2003., 17/2004., 136/2004. (dalje: ObZ).

Kada se radi o poslovima, današnjom terminologijom, izvanredne uprave, odnosno o pitanjima koja su od osobite važnosti¹⁴ za neku osobu, skrbnik je prethodno trebao dobiti odobrenje skrbničkog suda.¹⁵

Svojevrsno pravo žalbe sudu na rad, odnosno postupke skrbnika¹⁶ imao je kako sam štićenik, tako i njegovi srodnici, te svatko drugi tko bi za to doznao.

Skrbnik nije bio dužan uzdržavati štićenika. Sredstva za uzdržavanje nastojala su se najprije osigurati iz imetka, odnosno dohotka samog štićenika (ako ga je štićenik imao). Tek ako štićenik nije imao nikakve prihode ili oni nisu bili dovoljni za uzdržavanje moglo se "s odobrenjem suda taknuti i u glavnu imovinu" (Rušnov i Posilović, a.n.:308). Ako štićenik nije imao imovinu, skrbnički sud osiguravao je sredstva od najbližih srodnika¹⁷, a ako štićenik nije imao te srodnike, odnosno ako i oni nisu bili u mogućnosti uzdržavati, sud je nastojao osigurati sredstva od drugih, imućnijih srodnika.¹⁸ Prije početka rada skrbnika, sud je bio dužan utvrditi imovinu štićenika, i "osigurat ju zapečaćenjem, popisom i procjenom." Izuzetno je zanimljivo vidjeti kolika se pažnja i važnost pridavala osiguranju imovine, pa tako: "popis imovine i procjena stvari pokretnih ima se učiniti bez dangube, pa ako je potrebno i prije nego se odredi tutor. Popis se čuva u spisih zaostavštine, i tutoru se daje od toga udos-

tovjereni prijepis. Procjena imovine nepokretne ima se poduzeti što se prije može; ali ona može i izostatiti, ako se vrijednost vidi iz drugih izvora pouzdanih" (§. 224., opširnije u Rušnov i Posilović, a.n.:308-311).

Štićenik je mogao bez odobrenja skrbnika poduzimati određene radnje kojima je stjecao korist; naprotiv, svaka radnja kojom je štićenik na sebe preuzeo neku obvezu ili kojom bi se njegov položaj pogoršao ili imovina umanjila, nije za štićenika proizvela nikakve pravne učinke, osim ako je to odobrio skrbnik, te skrbnički sud (Rušnov i Posilović, a.n.:325).

Skrbništvo nad osobom s duševnim smetnjama prestaje ako osoba ozdravi¹⁹. Postupak pred sudom provodi se na isti način kao i prilikom utvrđivanja poslovne nesposobnosti, odnosno utvrđivanja da je osoba "luda, odnosno slaboumna". O tome sudu "nedvojbeno i jasno mnijenje" podnose liječnici vještaci. Ako sud nije u potpunosti siguran u istinitost ili preciznost takvog mišljenja sam će izvršiti uvid u stanje štićenika (Rušnov i Posilović, a.n.:341, 349).

Vezano uz druge institute tadašnjeg obiteljskog prava: "Biesni, ludi, slaboumni i nedorasli ne mogu se valjano oženiti" (§. 48.)²⁰. Ako "otac pamet izgubi...ili bude stavljen pod skrbstvo" otac gubi očinsku vlast (§. 176).²¹

¹⁴ "... poslovi važnih i trudnih" ili "sumnjivih, bedenklich" (Rušnov i Posilović, a.n.:306).

¹⁵ Navodimo i jedan primjer iz sudske prakse Kraljevskog stola sedmorice. Radi se o rješidbi broj 77. koja glasi: "Otpovjed je čin redovite uprave; za slaboumnog može otpoviediti skrbnik bez dozvole nadskrbničke oblasti" (Čimić, E., a.n.).

¹⁶ "...ako bi se tutor svojom vlašću na koji god način zlo služio, ili ako bi zanemario dužnosti potrebne skrbi i njege." (Rušnov i Posilović, a.n.:306).

¹⁷ Radi se o srođnicima koji su ga dužni uzdržavati iz svoje imovine. To su bili: majka, djed ili baka po ocu, ili djed po majci.

¹⁸ "... sud tutorstveni nastojat će skloniti na opskrblijevanje njihove najbliže imućne srodnike." Međutim, njih se na to nije moglo prisiliti, oni su štićenika uzdržavali samo ako su to htjeli, odnosno dobrovoljno. Više u Rušnov i Posilović (a.n.:308-309).

¹⁹ "...ako se ludi ili slaboumni opametio".

²⁰ Opširnije u Rušnov i Posilović (a.n.:110, 111).

²¹ Opširnije u Rušnov i Posilović (a.n.:275-276). Usp. Maurović (1934.:42).

Osobe koje nemaju poslovnu sposobnost ne mogu dijete “uzeti pod svoje”, odnosno posiniti ili adoptirati.²²

Spomenimo i vrlo česte navode u literaturi kako OGZ puno više pažnje posvećuje imovinskim odnosima štićenika, dok se o osobi štićenika brine puno manje, a: “...koliko je iz prakse poznato... skoro nikakva pažnja se nije posvećivala maloljetnicima bez imovine” (Prokop, 1956.:15). Govoreći o zaštiti djece, a vezano uz spomenuto razdoblje, navodimo citat iz izuzetno zanimljivih predavanja dr. Josipa Šilovića iz 1911. godine pod nazivom “Liga za zaštitu napuštene djece” koji zapravo označava početke državne skrbi za djecu. Tako nalazimo: “...Jednoga su Švedjanina na konferenciji kriminalističkoj pitali... kako to da Švedska toliko troši na odgoj zapuštene svoje mladosti? Tada je taj Švedjanin odgovorio... nismo dosta bogati da bismo mogli i smjeli ostaviti diete, neka raste u biedi i zločinstvu, da tako postane bičem božjim za društvo. Zato u vlastitom interesu toliko trošimo na odgoj zapuštene naše mladosti” (Šilović, 1911.:14).

RAZVOJ INSTITUTA SKRBNİŠTVA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA (1945. – 1978.)

Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata, a do 1978. godine, možemo podijeliti na razdoblja tzv. saveznog zakonodavstva

(1945.-1971.) i republičkog zakonodavstva (nakon 1971.).

Nakon 2. svjetskog rata materija skrbištva u FNR Jugoslaviji bila je uređena Osnovnim zakonom o starateljstvu iz 1947.,²³ a pitanje pretpostavaka s više pojedinosti, te samog postupka normirao je (još uvijek, budući da nije bio donesen novi zakon o izvanparničnom postupku) Zakon o sudskom vanparničnom postupku iz 1934.²⁴

Dok je OGZ za osobe koje skrbe o “ludima i slaboumnima” koristio termin “skrbnik”, Zakon o sudskom vanparničnom postupku iz 1934. koristi izraze “štitnik” i “pomoćnik”... “licima kojima je oduzeta svojevlast”.²⁵ Osnovni zakon o starateljstvu i Zakon o starateljstvu koriste termine “staralac”. Dok se štitnik postavljao uglavnom maloljetnicima, nejasno je razlikovanje između termina staratelj i pomoćnik, jer su se oba postavljala punoljetnim osobama lišenim poslovne sposobnosti, bez obzira da li se radilo o potpunom ili djelomičnom lišenju. Smatramo da stvarne razlike nije bilo.²⁶

Inače, ovo poratno razdoblje karakterizirano je osobitom skrbi i brigom za maloljetnike, s obzirom na veliki broj djece koja su u ratu ostala bez roditeljske skrbi. Ipak, ovo razdoblje znakovito je i po mnogim promjenama i razvoju instituta skrbištva za punoljetne osobe lišene poslovne sposobnosti.

²² Opširnije u Rušnov i Posilović (a.n.:279).

²³ Službeni list FNRJ, broj 30/1947. Zamijenio ga je novi, jednako tako savezni, Osnovni zakon o starateljstvu, objavljen u Službenom listu SFRJ, broj 16/1965. Tek 1968. donesen je i hrvatski, republički zakon za područje starateljstva, tj. Zakon o starateljstvu, objavljen u Narodnim novinama, broj 15/1968.

²⁴ V. Zakon o sudskom vanparničnom postupku (vanparnični postupak) i Uvodni zakon za Zakon o sudskom vanparničnom postupku, priredili Žilić i Šantek (1934). To je bio zakon donesen u vrijeme Kraljevine Jugoslavije.

²⁵ Kojima je oduzeta poslovna sposobnost.

²⁶ Čl. 15. st. 3. Zakona o sudskom vanparničnom postupku, kada govori o osobama potpuno lišenim poslovne sposobnosti određuje. “Takvim licima postaviti će se, po predlogu ili po službenoj dužnosti, **skrbnik** radi staranja o njihovoj osobi ili imovini.” U čl. 17. st. 1., govoreći o osobama djelomično lišenim poslovne sposobnosti određuje se: “Licima kojim je oduzeta svojevlast postaviti će se **skrbnik** ili **pomoćnik**, po pravilu, po istim naređenjima koja vrede za postavljanje štitnika” (potcrtala I. M.).

bnosti. Prije svega, za razliku od prijeratnog uređenja, sve više se ističe javnopravnost²⁷ instituta skrbništva, odnosno nužnost, prije svega zaštite osobe lišene poslovne sposobnosti, no posredno, i interes njegove obitelji, pa i društva općenito za što kvalitetnijom brigom za duševno bolesne osobe (usp. Prokop, 1956.:24).

Upravo ovaj naziv, "duševno bolesne osobe" još jedan je korak naprijed u odnosu na nazivlje ranijeg razdoblja.²⁸ Definirajući starateljstvo (Osnovni zakon o starateljstvu, čl. 1. st. 1.), govori se o potrebi zaštite "...ostalih osoba koje su nesposobne da se staraju za svoju ličnost, prava i interese...", a u daljnjem zakonskom normiranju, kao vrsta starateljstva navodi se "starateljstvo nad osobama lišenim poslovne sposobnosti" (Osnovni zakon o starateljstvu, čl. 39.-45. ili Zakon o starateljstvu, čl. 31.-34.).

Preciziraju li ove materijalnopravne odredbe tko su to osobe lišene poslovne sposobnosti, odnosno osobe koje nisu u stanju brinuti o svojim pravima i interesima? U Osnovnom zakonu o starateljstvu takvu odredbu ne nalazimo. Naprotiv, Zakon o starateljstvu (čl. 31. st. 2.) primjerice navodi da su to slučajevi koji upućuju na postojanje: "mentalne poremećenosti, kroničnog alkoholizma, senilnosti, rasipništva i sl". Nadalje, postojanje dva oblika (stupnja) lišenja poslovne sposobnosti predstavlja znatan pomak²⁹ u

razvoju instituta skrbništva, zaštiti osoba lišenih poslovne sposobnosti te potrebi individualizacije.

Stupanj lišenja poslovne sposobnosti ovisi o razlozima lišenja (usp. Prokop, 1956.:75-81). Podsjetimo da Osnovni zakon o starateljstvu daje opću stilizaciju: "osobe koje su nesposobne da same brinu za svoju ličnost, prava i interese", dok je Zakon o starateljstvu i primjerice naveo slučajeve koji dovode do takve nesposobnosti.

Bez obzira o kojem se konkretnom razlogu radilo (a što će u postupku lišenja utvrđivati sud) oni trebaju biti takvi da za posljedicu imaju nesposobnost osobe da se sama brine za svoju ličnost ili imovinu, te da je takvo stanje trajnije prirode (Prokop, 1956.:75, usp. Eisner, 1950.:216). O intenzitetu, duljini trajanja, prognozama za (eventualno) poboljšanje, te (ne)sposobnosti osobe za samostalan život, odnosno brigu o svojim pravima i interesima, ovisit će i oblik lišenja poslovne sposobnosti.

Da bi neka osoba bila lišena poslovne sposobnosti osim materijalnopravnih pretpostavaka, tj. razloga za lišenje poslovne sposobnosti, moraju biti ispunjene i formalnopravne pretpostavke, odnosno mora biti proveden sudski postupak u kojem će se donijeti odluka o lišenju poslovne sposobnosti.

²⁷ Tako npr. u čl. 1. Osnovnog zakona o starateljstvu: "Maloljetne osobe koje nisu pod roditeljskim staranjem kao i ostale osobe koje su nesposobne da se same brinu za svoju ličnost, prava i interese, uživaju naročitu zaštitu države i stavljuju se pod starateljstvo."

²⁸ Tako npr. ljudi, slaboumni, bijesni.

²⁹ To naravno ne znači da ovakvog stupnjevanja nije bilo ni prije. Već u Komentaru Zakona o sudskom vanparničnom postupku iz 1934., nalazimo kritički osvrt na odredbe OGZ-a. Tako (na str. 47) npr.: "Propisi općeg građanskog zakonika o oduzimanju svojevlasi pokazali su se tokom vremena kao nedostatni i zastarjeli. Opći građanski zakonik poznaje naime samo skrbništvo radi ludosti i slaboumnosti sa učinkom potpune djelatne nesposobnosti, dok ne poznaje djelomično oduzimanje svojevlasi, koja bi odgovarala blažim duševnim poremećajima. Pretpostavke za oduzimanje svojevlasi radi rasipništva pokazale su se nedostatne, dok zakon uopće ne poznaje oduzimanje svojevlasi radi pijanstva i zloupotrebe živčanih otrova." Više na str. 47-55. Spomenimo ipak, da se radi o zakonu iz 1934., dakle gotovo istekom primjene OGZ-a, a prije donošenja novih propisa (barem materijalnopravnih odredaba, tako i npr. Osnovnog zakona o starateljstvu); s druge strane, u nedostatku novih postupovnih odredaba, ovaj zakon je ostao na snazi i u novoj državi.

Postupak je mogao biti pokrenut po službenoj dužnosti od strane suda, te po prijedlogu bračnog druga, najbližih srodnika, te državnog odvjetnika i organa starateljstva³⁰. Tijekom postupka sud mora saslušati osobu kojoj se oduzima poslovna sposobnost³¹, a potrebno je i mišljenje jednog ili dvojice liječnika specijalista.³² Zanimljiva je i odredba Osnovnog zakona o starateljstvu (čl. 40. Slično i Zakon o starateljstvu, čl. 31. st. 3) kojom se nalaže sudu da o postupku obavijesti organ starateljstva, koji će, **ako je to potrebno** postaviti osobi privremenog staratelja. Nigdje se, ni primjerice ne navodi u kojim slučajevima bi to bilo potrebno, pa se to ostavlja diskrecijskoj ocjeni upravnog tijela.

Sudska odluka o lišenju poslovne sposobnosti ima konstitutivan karakter (nastupom pravomoćnosti), a sud ju je bio dužan dostaviti organu starateljstva koji je takvoj osobi bio dužan postaviti staratelja u roku od mjesec dana od pravomoćnosti odluke. Ako je osoba lišena poslovne sposobnosti imala nekretnine, postojala je i dužnost obavijestiti nadležan općinski sud radi upisa u zemljišne knjige (usp. Zakon o starateljstvu, čl. 31. st. 3.).

Ne ulazeći detaljnije u dužnosti skrbnika napominjemo kako se općenito isticala ponajprije dužnost skrbi o osobi šticećenika, a zatim i o imovinskim pravima i interesima. Kod osoba lišenih poslovne sposobnosti postojala je dužnost brige o njenoj osobnosti, a pri tome se osobito vodilo

računa o razlozima koji su doveli do lišenja. "Staralac osobe koja je lišena poslovne sposobnosti zbog duševne bolesti obratit će naročitu pažnju na njezino liječenje" (Osnovni zakon o starateljstvu, čl. 42. st. 2., usp. Prokop, 1956.:85-86).

Staratelj osobe koja je bila potpuno lišena poslovne sposobnosti imao je dužnosti i prava kao i staratelj maloljetne osobe do četrnaest godina, a staratelj osobe djelomično lišene poslovne sposobnosti kao staratelj maloljetnika koji je navršio četrnaest godina"(v. Osnovni zakon o starateljstvu, čl.13.-29.). Za osobu potpuno lišenu poslovne sposobnosti pravne poslove sklapa u njezino ime i za njezin račun staratelj, dok kod djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti, pravne poslove sklapa šticećenik osobno, ali za valjanost takvih poslova potrebno je odobrenje staratelja, odnosno (za poslove izvanredne uprave) organa starateljstva (usp. Prokop, 1956.:87-89, Eisner, 1950.:218). Međutim, kada se radi o osobi djelomično lišenoj poslovne sposobnosti Osnovni zakon o starateljstvu predviđao je i mogućnost proširenja poslovne sposobnosti šticećenika, pa tako..."organ starateljstva može, kad je to potrebno, odrediti poslove koje osoba djelomično lišena poslovne sposobnosti može poduzimati samostalno i bez odobrenja staraoca"(Osnovni zakon o starateljstvu, čl.44. st.2.)³³

Poslovna sposobnost mogla je biti vraćena osobi ako prestanu razlozi zbog kojih je poslovna sposobnost bila oduzeta.

³⁰ §. 185. Zakona o sudskom vanparničnom postupku određuje: "Potpuno ili delimično oduzimanje svojevlasi zbog duševne bolesti ili slaboumnosti biva po predlogu ili po službenoj dužnosti, a delimično oduzimanje svojevlasi zbog rasipništva ili zbog zloupotrebe iz navike alkohola (pijanstva) ili drugih živčanih otrova biva samo po predlogu."

³¹ Međutim, neće se osobno pozvati ako takva osoba nije u mogućnosti iskazivati ili ako bi to bilo štetno po njeno zdravlje.

³² §. 188. Zakona o sudskom vanparničnom postupku: "Sud može narediti, da se lice, koje se ima pregledati, privremeno, a najduže tri meseca smesti u koji zavod za lečenje duševnih bolesti, ako je to po mišljenju lekara radi utvrđenja duševnog stanja neophodno potrebno i izvodljivo bez štete po zdravlje i druge prilike lica, koje se ima pregledati. Takav zaključak mora se dostaviti i licu koje se ima pregledati."

³³ Uočavamo da su ovlasti organa starateljstva bile prilično velike.

Govoreći o prestanku razloga, on je morao biti trajan, bez vjerojatnosti da će se ponoviti, te je osoba morala biti sposobna brinuti se o vlastitim pravima i interesima. Utvrditi da je došlo do poboljšanja zdravlja, odnosno do prestanka razloga koji su doveli do lišenja, mogao je samo sud, u izvanparničnom postupku, na sličan način kao i kod postupka lišenja poslovne sposobnosti. Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti mogla je pokrenuti osoba kojoj je poslovna sposobnost bila oduzeta, te sud po službenoj dužnosti. Dužnost suda bila je i saslušati štićenika, te njegovog skrbnika, a osim toga dobiti i mišljenje liječnika vještaka. Odlukom o vraćanju poslovne sposobnosti prestajalo je i starateljstvo.³⁴

Ustavnim promjenama iz 1971. godine dolazi do razgraničenja ovlasti između tadašnje Federacije i republika, pa tako i područje skrbništva postaje dio republičke regulative. Kako republikama nije ostalo dovoljno vremena da savezne propise zamijene novima, u SR Hrvatskoj krajem 1971. donesen je Zakon o preuzimanju saveznih zakona³⁵ čime u Hrvatskoj ostaju na snazi dotadašnji Osnovni zakon o starateljstvu iz 1965. godine i republički Zakon o starateljstvu iz 1968. godine (Alinčić i Bakarić-Mihanović, 1976.:7).

S obzirom na gore izneseno, u pitanjima starateljstva, te posebice starateljstva nad osobama lišenim poslovne sposobnosti, sadržajno nije došlo do izmjena. Napomenimo samo da se starateljstvo prema zakonu iz 1965. zasniva na dobrovolj-

nosti³⁶, pa je staratelj dužan dati svoj pristanak za obavljanje takve dužnosti. Ovo je svakako bio jedan od načina poboljšanja kvalitete rada staratelja, a time ujedno i bolje zaštite i brige o osobnim i imovinskim pravima i potrebama štićenika. Zakon je onemogućavao da staratelji budu osobe i same lišene poslovne sposobnosti (Osnovni zakon o starateljstvu, čl.14.).

Razdoblje od 1945.-1978. godine predstavlja važan korak naprijed u razvoju instituta skrbništva. Poboljšanje pravnog položaja osoba pod skrbništvom uočavamo i kroz terminološke promjene. Osoba pod skrbništvom nazivala se štićenik, a pretpostavke, odnosno razlozi lišenja poslovne sposobnosti bili su slučajevi "duševno bolesne osobe" ili "osobe koje su nesposobne da se same brinu o svojim pravima ili interesima", a primjerice navedeno, najčešće se radi o slučajevima "mentalne poremećenosti, kroničnog alkoholizma, senilnosti, rasipništva i sl."

Određujući dužnosti skrbnika, primarno se ističe dužnost skrbi o osobi štićenika, a za zaštitu interesa štićenika važna je i odredba o mogućnosti postavljanja privremenog skrbnika štićeniku. Ipak, najvažniji pomak u razvoju instituta skrbništva, zaštiti osoba lišenih poslovne sposobnosti, te potrebi individualizacije, predstavlja postojanje dva stupnja (oblika) lišenja poslovne sposobnosti – potpuno i djelomično.

Na kraju, zanimljivo je primjetiti kako analizirajući zakonodavstvo FNRJ Prokop Ana (Prokop, 1956.:22-23) definira i ra-

³⁴ Naravno, ako je poslovna sposobnost vraćena u cijelosti. Moglo je doći i do smanjenja opsega lišenja, odnosno osobu potpuno lišenu poslovne sposobnosti, djelomice lišiti iste. U tom slučaju, osoba ostaje pod skrbništvom. Jednako je i u slučaju da sud odbije zahtjev (usp. Eisner, 1950.:219).

³⁵ Puni naziv je: Zakon o preuzimanju saveznih zakona kojima se uređuju odnosi o kojima po Ustavnim amandmanima XX. do XLI. na Ustav SFRJ odlučuju republike (Narodne novine, broj 52/1971.).

³⁶ Osnovni zakon o starateljstvu iz 1947. u čl. 16. određivao je: "Svaki građanin je obavezan primiti se dužnosti staraoca." Doduše, određene osobe mogle su se, ako su to željele, od ove dužnosti izuzeti. Razlozi za to bili su npr. navršeni šezdeset godina života, briga za svojih četvero ili više maloljetne djece, status osobe koju tu dužnost već obavlja ili se inače brine za dvoje ili više tuđe djece, itd.

zlikuje “starateljstvo” od “socijalnog staranja”, pa tako: “...možemo socijalno staranje shvatiti tako, da ono obuhvaća starateljstvo i razne vrste socijalnih pomoći...”. U istom djelu autorica vrlo iscrpno objašnjava vrste starateljstva, ali i tadašnju organizaciju starateljske službe.

ZAKON O BRAKU I PORODIČNIM ODNOSIMA (ZBPO)

Definirajući institut starateljstva ZBPO³⁷ je određivao da se, osim maloljetnicima, njime osigurava posebna zaštita i drugim osobama koje same nisu sposobne ili se ne mogu same brinuti o svojim pravima i interesima (ZBPO, čl. 10.). Prije svega, mislilo se pri tome na osobe lišene poslovne sposobnosti.

Razlozi lišenja poslovne sposobnosti navedeni su primjerice, a formulacijom “iz kojeg drugog uzroka” ostavljena je mogućnost sudu da osobu liši poslovne sposobnosti i iz razloga koji nisu navedeni u zakonu. Međutim, ZBPO razlikuje razloge koji za posljedicu imaju potpuno lišenje poslovne sposobnosti od onih koji mogu biti pretpostavkom djelomičnog lišenja.

Pretpostavke za **potpuno** lišenje poslovne sposobnosti su: duševna bolest i duševna zaostalost, te neki “drugi uzrok”. Sve ove, primjerice navedene pretpostavke morale su za posljedicu imati nesposobnost osobe da se sama brine o svojim pravima i interesima. Pretpostavke za **djelomično** lišenje poslovne sposobnosti, osim duševne bolesti i duševne zaostalosti, bile su i prekomjerno uživanje alkohola ili opojnih droga, te senilnost i ponovno “drugi uzroci” (ZBPO, čl. 205. st. 2.). Djelomično će se lišiti poslovne sposobnosti osoba koja iz navedenih razloga svojim postupcima neposredno ugrožava svoja prava ili interese ili prava i interese drugih osoba.

Radi zaštite osobe tijekom postupka lišenja poslovne sposobnosti organ starateljstva **može** postaviti privremenog staratelja³⁸, a u tom slučaju dužan je odrediti opseg njegovih ovlaštenja (ZBPO, čl. 207. st. 3.).

OBITELJSKI ZAKON IZ 1998. GODINE

Pretpostavke i postupak lišenja poslovne sposobnosti, te druge odredbe vezane uz punoljetne osobe lišene poslovne sposob-

³⁷ ZBPO donesen je kao republički zakon. Objavljen je u Narodnim novinama, broj 11/1978., a u primjenu je bio od 1.1.1979. Noveliran je Zakonom o izmjenama i dopunama ZBPO, Narodne novine, broj 45/1989. Pročišćeni tekst ZBPO objavljen je u Narodnim novinama, broj 51/1989. ZBPO bio je izvor obiteljskog prava u Republici Hrvatskoj sve do 30.VI.1999. godine. Iako donesen kao republički zakon, o ZBPO-a govorimo u posebnom poglavlju jer se isti nastavio primjenjivati i proglašenjem Republike Hrvatske za samostalnu državu, te se primjenjivao sve do 1999. godine. 1990. godine pred Ustavnim sudom RH pokrenut je postupak za ocjenu ustavnosti odredbe članka 27. ZBPO. V. rješenje o pokretanju postupka – Rješenje Ustavnog suda RH broj U-I-231/1990. (Narodne novine, br. 41/1992.). Postupak pred Ustavnim sudom okončan je 1994. godine odlukom kojom je odredba članka 27. ZBPO ukinuta. – v. Rješenje Ustavnog suda RH broj U-I-231/1990. (Narodne novine, br. 25/1994.).

³⁸ Usp. Bakarić (1992.:66-67), op.cit.: “Tako iz zakonskog teksta očito proizlazi da se privremeni staratelj postavlja osobi za koju je već pokrenut postupak lišenja poslovne sposobnosti ..., u praksi se vrlo često postavlja privremeni staratelj i prije pokretanja postupka za lišenje poslovne sposobnosti. Praksa centara za socijalni rad u Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godina postavlja privremenog staratelja istodobno kada pokreće i postupak za lišenje poslovne sposobnosti tako da nakon pokretanja postupka sud ne bi trebao zastati s radom dok se stranci ne postavi privremeni staratelj. U praksi je utvrđeno da velik broj sudova inzistira da se u svakom slučaju pri pokretanju postupka lišenja poslovne sposobnosti postavi privremeni staratelj.” Suprotno, A. Bakarić je mišljenja da: “Ne ulazeći u razloge takvom postupanju suda, smatramo da se time nepotrebno ograničavaju u slobodnim dispozicijama osobe koje još nisu, a često i neće biti, lišene poslovne sposobnosti.”

nosti prema ObZ-u iz 1998. godine prikazat ćemo ukratko, utoliko što ćemo naznačiti promjene nastale u odnosu na ZBPO, ne ulazeći u iscrpno izlaganje. Razlog tome je što je nakon relativno kratke primjene³⁹ Obiteljskog zakona iz 1998. godine došlo do donošenja novog Obiteljskog zakona iz 2003. godine⁴⁰ koji je, uz određene izmjene i dopune⁴¹ trenutno u primjeni i predstavlja hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo *de lege lata*. Budući da se odredbe o pretpostavkama i lišenju poslovne sposobnosti, te skrbničkoj zaštiti takvih osoba nisu sadržajno bitno promijenile, samo kratko ističemo razlike, a ostalo ostavljamo sadržaju o kojemu ćemo govoriti vezano uz Obiteljski zakon iz 2003. godine.

Novi termini koje koristi ObZ iz 1998. godine su **skrbništvo – skrbnik – štíćenik**. Osim toga, ObZ regulirajući institut skrbništva, zaštitu punoljetnih osoba lišenih poslovne sposobnosti određuje tako da u istom odjeljku⁴² govori o skrbništvu i roditeljskoj skrbi za punoljetne osobe.

Inače, u uvodnom dijelu Zakon kao jedno od načela na kojima se temelji uređenje obiteljskih odnosa navodi i: "...primjerenu skrbničku zaštitu djeteta bez roditeljske skrbi te mentalno oštećene i psihički bolesne odrasle osobe" (ObZ iz 1998., čl. 2.).

Ni u razdoblju primjene ObZ-a iz 1998. godine nije se bitnije promijenilo nazivlje vezano uz osobe s duševnim smetnjama pa se tako kao razlozi lišenja poslovne sposobnosti i dalje primjerice navode: **mentalno**

oštećenje, psihičke bolesti, ovisnosti o opojnim sredstvima, senilnost (demencija) ili drugi uzroci. Međutim, nalazimo mnoštvo prigovora neprimjerenosti terminologije za uzroke lišenja poslovne sposobnosti, tako npr.: "Svi su ovi uzroci zastarjelog nazivlja i radi se o stanjima koje bi uputnije bilo imenovati skupnim i stručnijim nazivom, a to su *duševne smetnje*, kako i čine mjerodavniji zakonski tekstovi." (Hrabar, 2001.:309-402). Govoreći o mjerodavnijim zakonskim tekstovima, mislilo se prije svega na Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (dalje: ZZODS, Narodne novine, 111/1997., 27/1998., 128/1999. i 79/2002.) koji je donesen nedugo prije Obiteljskog zakona iz 1998. godine, a regulira mnoga pitanja vezano uz zaštitu osoba s duševnim smetnjama, njihovu dobrovoljnu i prisilnu hospitalizaciju i dr. Upravo se ZZODS koristi izrazima **osobe s duševnim smetnjama i osobe s težim duševnim smetnjama** (ZZODS, čl. 3.)⁴³ kao onima koji su usklađeni sa suvremenim zahtjevima za pojmovima koji su općenitijeg, nestigmatizirajućeg karaktera za osobe s poteškoćama mentalnog zdravlja (Turković i sur., 2001.).

Sva u Zakonu navedena stanja, koja za posljedicu imaju da osoba nije u stanju brinuti o osobnim potrebama, pravima i interesima ili koja ugrožava prava i interese drugih osoba i nadalje mogu dovesti do oba oblika lišenja poslovne sposobnosti, potpunog i djelomičnog, ovisno o intenzitetu, trajanju i posljedicama koje izazivaju.

³⁹ Od 1. srpnja 1999. godine do 22. srpnja 2003. godine.

⁴⁰ Obiteljski zakon iz 2003. godine (Narodne novine, broj 116/2003.).

⁴¹ Zakon o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona (Narodne novine, broj 17/2004.); Zakon o izmjeni Obiteljskog zakona (Narodne novine, broj 136/2004.).

⁴² V. III. Skrbništvo i roditeljska skrb za punoljetne osobe (ObZ iz 1998., čl. 182.-190.).

⁴³ Zakon definira **osobu s duševnim smetnjama** kao "... duševno bolesnu osobu, osobu s duševnim poremećajem, nedovoljno duševno razvijenu osobu, ovisnika o alkoholu ili drogama ili osobu s drugim duševnim smetnjama." (ZZODS, čl. 3. t. 1.), a **osoba s težim duševnim smetnjama** je "... osoba s duševnim smetnjama koja nije u mogućnosti shvatiti značenje svojega postupanja ili ne može vladati svojom voljom ili su te mogućnosti smanjene u tolikoj mjeri da joj je neophodna psihijatrijska pomoć" (ZZODS, čl. 3. t. 2.).

Važno je napomenuti da se osobi o čijem se lišenju poslovne sposobnosti vodi postupak, obvezno, kako bi se zaštitili njegova prava i interesi, od strane centra za socijalnu skrb postavlja **privremeni skrbnik** (ObZ iz 1998., čl. 184. st. 2.).⁴⁴

SKRBNIŠTVO ZA PUNOLJETNE OSOBE DE LEGE LATA – znanost, normativna uređenost i praksa u svjetlu međuovisnosti obiteljskog prava i socijalnog rada

Obiteljski zakon iz 2003. godine kao uzroke, odnosno razloge koji mogu dovesti do lišenja poslovne sposobnosti navodi **duševne smetnje ili druge uzroke** (ObZ, čl. 159.). Ovakvom se odredbom napokon uvažavaju kritike iz ranijeg razdoblja o neadekvatnosti poimeničnog i nestručnog nabranjanja različitih oblika, odnosno mogućnosti manifestacija duševnih smetnji, te se i normativnim izričajem iskazuje težnja za prihvaćanjem novih standarda u zaštiti osoba s duševnim smetnjama. *Duševne smetnje* ustaljuju se dakle, kao zakonski, stručni i skupni pojam primjeren potrebama (pa i na načelnoj, pravnoteorijskoj i lingvističkoj razini) zaštite osoba s duševnim smetnjama.

Da bi činile pretpostavke lišenja poslovne sposobnosti duševne smetnje ili drugi uzroci moraju dovesti do nemogućnosti osobe da brine o osobnim potrebama, pravima ili interesima i/ili ugrožavanja prava i interesa drugih osoba (v. ObZ, čl. 159., st. 1.).

Sudski postupak lišenja poslovne sposobnosti, stupnjevi (oblici) lišenja, te učinci takve odluke prelaze okvire ovog rada. Naime, cilj nam je prikazati samo one odredbe iz kojih je vidljiva suradnja centra za socijalnu skrb sa sudom, posebice uloga centra u zaštiti osobe o kojoj se vodi postupak, a osobito uloga centra za socijalnu skrb u zaštiti interesa osobe lišene poslovne sposobnosti putem instituta skrbništva i roditeljske skrbi za punoljetne osobe.

Vežano uz sudski postupak, samo napominjemo kako je lišiti osobu poslovne sposobnosti moguće samo u **sudskom, izvanparničnom** postupku. Obiteljski zakon unutar odredaba o postupcima pred sudom⁴⁵ normira i izvanparnične postupke⁴⁶, među kojima posebno mjesto zauzima postupak za lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti.

Govoreći o ulozi centra za socijalnu skrb značajno je napomenuti da postupak za lišenje poslovne sposobnosti može pokrenuti sud po službenoj dužnosti ili na prijedlog centra za socijalnu skrb, bračnog druga⁴⁷ osobe o kojoj se provodi postupak, njezinih krvnih srodnika u ravnoj lozi (najčešće roditelji, odnosno djeca osobe), a u pobočnoj lozi do drugog stupnja (braća i sestre). U praksi, postupak lišenja poslovne sposobnosti najčešće, gotovo uvijek pokreće centar za socijalnu skrb. Centar najčešće ima informacije o potrebi pokretanja takvog postupka. Čak i kada za to sazna od osoba (a u praksi uobičajeno i jest tako) koje su same ovlaštene pokrenuti postupak (bračni drug, krvni srodnici), gotovo

⁴⁴ Dotadašnji propisi određivali su takvu mogućnost, ali ne i obvezu.

⁴⁵ Osmi dio Obiteljskog zakona regulira postupak pred sudom. Zajedničke odredbe uređene su čl. 263.-279., posebni parnični postupci uređeni su čl. 280.-305., izvanparnični postupci regulirani su čl. 306.-335., a posebni postupci ovrhe i osiguranja uređeni su čl. 336.-360.

⁴⁶ Izvanparnični postupci regulirani su općim odredbama ObZ (čl. 306.-323.), a postupak za lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti uređen je čl. 324.-332. Odredbe o drugim izvanparničnim postupcima nalazimo u čl. 333.-335.

⁴⁷ Zakonodavac ne spominje takvu mogućnost za izvanbračnog druga, odnosno partnere u izvanbračnim i istospolnim zajednicama.

uvijek centar podnosi formalni prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti sudu (slično Jelavić, 2003.:89). Iako je manje vjerojatno⁴⁸, nema zapreke da takvu spoznaju o potrebi lišenja centar dozna i od same osobe kojoj bi poslovna sposobnost trebala biti ograničena (oduzeta). Ipak, zakonodavac nije izrijeком naveo takvu osobu, kao što je to (po prirodi stvari, i zbog interesa osobe, a kao iznimku od pravila izvanparnične procesne sposobnosti) omogućio u postupku vraćanja poslovne sposobnosti (v. ObZ, čl. 324., st. 2.). Neizravno, moguće je da osoba koja smatra da joj je potrebno ograničenje poslovne sposobnosti (kao i druge osobe izvan kruga ovlaštenika određenih zakonom) primjenom norme o obavijesti centru za socijalnu skrb sama inicira pokretanje postupka (ObZ, čl. 160., st. 1.). Povrh toga, posebno je istaknuta dužnost zdravstvenih ustanova da na zahtjev centra za socijalnu skrb ili po službenoj dužnosti dostave podatke centru za socijalnu skrb o duševnim smetnjama i drugim uzrocima radi kojih osoba nije sposobna brinuti se o svojim pravima i interesima (v. ObZ, čl. 160., st. 2.).⁴⁹

Osobe koje su ovlaštene pokrenuti postupak za oduzimanje (ili vraćanje) poslovne sposobnosti imaju u tom postupku položaj stranke, a ostale osobe koje se obrate sudu s inicijativom, odnosno spoznajama o potrebi lišenja (ograničenja) poslovne sposobnos-

ti treba smatrati prijaviteljima koji nemaju položaj stranke (Dika, 2003.:162).⁵⁰

U prijedlogu za pokretanje postupka potrebno je navesti činjenice na kojima se temelji prijedlog i predložiti dokaze kojima se te činjenice utvrđuju. Jednako tako, sud može pozvati podnositelje prijedloga da podnesu pisani nalaz i mišljenje liječnika ili drugu ispravu koja upućuje na to da osoba nije sposobna brinuti o svojim pravima, potrebama i interesima ili ugrožava prava i interese drugih osoba (ObZ, čl. 325.). Već smo napomenuli da je u praksi najčešći slučaj da prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti podnosi centar za socijalnu skrb, pa on u prijedlogu najčešće odmah navede (kako se ne bi čekalo) činjenice i podnese dokaze (i) u obliku izrađene osobne, zdravstvene, obiteljske, socijalne anamneze. Kako se vrlo često radi o osobama s dugotrajnim zdravstvenim smetnjama, te u pravilu i s čestim hospitalizacijama, prijedlog centra za socijalnu skrb najčešće već sadrži i određenu medicinsku dokumentaciju. Predlagatelj u svom prijedlogu nije dužan predložiti opseg (oblik, stupanj) ograničenja poslovne sposobnosti, već samo navesti činjenice na kojima se prijedlog temelji i navesti dokaze. Ipak, u praksi predlagatelj (najčešće centar za socijalnu skrb) kao dio sadržaja svojeg prijedloga navodi i opseg ograničenja kojega smatra potrebnim.

⁴⁸ Nije nam potpuno nezamisliva situacija da npr. osoba ovisna o alkoholu, te uz to npr. i sklona kockanju smatra da nije u stanju na pravilan način voditi računa o svojim imovinskim pravima i interesima, te da joj je potrebno ograničenje (pomoć) u raspolaganju imovinom veće vrijednosti, u zabrani otuđenja ili opterećenja nekretnina i sl. Ovo je smatramo upravo i jedan od primjera na kojima se uočava raznolikost, te cijeli, vrlo široki raspon mogućih stanja jedne osobe. Pri tome ona možda nije u stanju u potpunosti voditi računa o vlastitim pravima i interesima, ali bi u konkretnom primjeru bilo dovoljno, opsegom vrlo usko ograničenje poslovne sposobnosti, odnosno određena vrsta pomoći bez znatnog ograničenja poslovne sposobnosti.

⁴⁹ U praksi vrlo često zdravstvena ustanova u kojoj se neka osoba nalazi na liječenju (trenutno, ili nakon uzastopnih, pa i dugogodišnjih liječenja) obavještava centar za socijalnu skrb. Još češće to je slučaj s osobama koje bilo da nemaju bračnog druga, bliske srodnike i sl. ili, upravo zbog svojevrsnih osuda, kako sredine u kojoj žive, tako i najbližih srodnika, s istima nisu u kontaktu.

⁵⁰ O tome tko se može smatrati strankom u postupku lišenja poslovne sposobnosti, v. odluku Županijskog suda u Koprivnici, Gž-1064700-2, od 5.XII.2000., objavljenu u Ing registru, Sudska praksa 2001., br. 6, I.XI.-31.XII., str. 22, prema kojoj: "U postupku lišenja poslovne sposobnosti nema mjesta primjeni odredbe čl. 206. ZPP-a te se treća osoba u takvom postupku ne može umiješati na strani protustranke."

Sud je dužan na ročište pozvati osobu koja je podnijela prijedlog za pokretanje postupka, osobu o kojoj se provodi postupak, njezinog skrbnika i centar za socijalnu skrb (ObZ, čl. 326., st. 1.).

Dužnost suda na pozivanje osobe o kojoj se vodi postupak, zapravo znači dužnost pokušaja odnosno, nastojanje saslušanja same osobe o kojoj se vodi postupak. Ako se osoba nalazi u psihijatrijskoj ustanovi ili je smještena u socijalnu ustanovu⁵¹, sud će nastojati saslušati osobu u toj ustanovi (ObZ, čl. 326. st. 3.). Smatramo da je zaista, kada god je to moguće potrebno nastojati ispuniti ovaj zahtjev zakonodavca, a sve radi neposrednog kontakta, te na taj način i bolje procjene potrebe sadržaja i opsega eventualnih ograničenja, te udovoljavanja zahtjevima za individualizacijom u svakom pojedinom slučaju. Međutim, sud može odustati od poziva i saslušanja osobe o kojoj se provodi postupak, ako bi to za nju moglo biti štetno ili ako saslušanje nije moguće s obzirom na njezino mentalno oštećenje i zdravstveno stanje.⁵²

Jedan od načina zaštite osobe o kojoj se vodi postupak lišenja poslovne sposobnosti jest i dužnost centra za socijalnu skrb da osobi o kojoj se vodi postupak imenuje **posebnog skrbnika** (ObZ, čl. 161. st. 2.), na kojega se primjenjuju odredbe o skrbništvu za posebne slučajeve.⁵³ Člankom 168. ObZ određeno je da će radi zaštite pojedinih osobnih i imovinskih prava i interesa centar za

socijalnu skrb imenovati posebnog skrbnika osobi za koju je podnesen prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti, a odlukom o imenovanju posebnog skrbnika utvrđuju se njegove dužnosti i ovlasti (ObZ, čl. 169. st. 1.). Opseg dužnosti i ovlasti skrbniku osobe za koju je podnesen prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti određuje sud, a temeljni kriterij je zdravstveno stanje osobe (ObZ, čl. 170. st. 1.). Smatramo da se ovdje radi o vrlo zahtjevnoj ulozi koju treba ispuniti pri odlučivanju o opsegu dužnosti i ovlasti posebnog skrbnika od strane centra za socijalnu skrb, iako podsjećamo da se poseban skrbnik imenuje za pojedine poslove, a ne za sveukupnu brigu o pravima i interesima osobe. Naime, uloga skrbnika je zaštitna prava i interesa osobe o kojoj se vodi postupak i u tom slučaju takav skrbnik ima određene ovlasti, čime se uvelike ograničava sama osoba o kojoj se vodi postupak. S druge strane, činjenica da je postupak još u tijeku, odnosno da je možda tek započeo, a da je njegov ishod i odluka o lišenju poslovne sposobnosti neizvjesna, zapravo znači ograničenja ovlasti osobi koja je poslovno sposobna. Ovdje se radi o sukobu načela skrbničke zaštite i ograničenja ljudskih prava osobe o kojoj se postupak vodi, odnosno radi se o svojevrsnom predviđanju nužnosti zaštite osobe, a time i njezine nesposobnosti.

Radnje za čije poduzimanje skrbnik nije ovlašten osoba poduzima samostalno.

⁵¹ U pravilu se radi o domovima za starije osobe.

⁵² Ovi slučajevi ipak su rjeđi, tako sud zaista i u praksi nastoji pozvati i saslušati osobu o kojoj se vodi postupak. U svakom slučaju, sud bi trebao ići *in favorem* same osobe, pa smatramo, ne treba doslovno shvatiti određenje o "pozivu" osobe u smislu njenog dolaska na sud, odnosno iznimki jedino u smislu saslušanja u nekoj psihijatrijskoj ili socijalnoj ustanovi. Analogno tome, i u skladu s nastojanjem za saslušanjem osobe o kojoj se vodi postupak, takvo saslušanje trebalo bi se obaviti i kod kuće, odnosno tamo gdje takva osoba živi. U praksi je to najčešće slučaj s osobama koje uz duševne smetnje imaju i poteškoće u smislu tjelesnih smetnji, vezanosti za krevet, invalidska kolica, koje nisu u stanju govoriti i sl. Upravo i zbog ovog primjera osoba koje nisu u stanju govoriti, odnosno na drugi način ostvariti neku vrstu kontakta, niti termin "saslušanje" ne treba, smatramo shvatiti doslovno, u smislu razgovora, odnosno govora. Saslušanje možemo shvatiti u širem smislu, kao uvid, neposredno uočavanje i procjenu svih oblika i manifestacija ponašanja osobe o kojoj se vodi postupak.

⁵³ Skrbništvo za posebne slučajeve (poseban skrbnik) regulirano je čl. 167.-173. ObZ. V. više kod Bakarić (1992.:49-74).

Postupak završava donošenjem odluke suda o prijedlogu za lišenje poslovne sposobnosti. Osim negativne meritorne odluke kojom sud odbija prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti, sud može donijeti odluku kojom se osoba lišava poslovne sposobnosti u potpunosti ili djelomice (v. ObZ, čl. 159. st. 1). Osoba koja je djelomice ili potpuno lišena poslovne sposobnosti centar za socijalnu skrb stavit će pod skrbništvo i imenovati joj skrbnika u roku od trideset dana od pravomoćnosti sudske odluke.

Sudska odluka o lišenju poslovne sposobnosti dostavlja se stranci koja je podnijela prijedlog za pokretanje postupka, osobi koja se lišava poslovne sposobnosti, njezinom skrbniku i centru za socijalnu skrb (ObZ, čl. 329. st. 1.).⁵⁴ Centru za socijalnu skrb sud je dužan dostaviti odluku o lišenju poslovne sposobnosti kako bi centar imenovao skrbnika osobi u roku od trideset dana od dana pravomoćnosti (ObZ, čl. 162.). Kad se odlukom suda mijenja osobno stanje (status) stranke ili njezina prava ili dužnosti, pravni učinci odluke nastaju kada ona postane pravomoćna (ObZ, čl. 315. st. 1.). No, sud može odlučiti da pravni učinci odluke nastaju i prije pravomoćnosti, ako je to potrebno radi zaštite osoba o kojima sud vodi osobitu brigu (ObZ, čl. 315. st. 2.). O tome je sud dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb (ObZ, čl. 329. st. 3.).

Međutim, sud ne mora dostaviti odluku samoj osobi koja se lišava poslovne sposobnosti, ako ona ne može shvatiti značenje i pravne posljedice odluke ili ako bi to bilo štetno za njezino zdravlje (ObZ, čl. 329. st. 2.). To naravno procjenjuje sud.⁵⁵

Odluku o stavljanju pod skrbništvo i o prestanku skrbništva centar za socijalnu skrb dužan je u roku od osam dana od dana pravomoćnosti odluke dostaviti matičaru radi upisa u maticu rođenih i zemljišnoknjižnom odjelu općinskog suda na čijem području osoba pod skrbništvom ima nekretnine radi zabilježbe, odnosno brisanja zabilježbe u zemljišne knjige (ObZ, čl. 178.).⁵⁶ Ne postoji odredba koja bi nalagala dužnost sudu dostavu odluke o lišenju poslovne sposobnosti matičaru radi upisa u maticu rođenih, odnosno zemljišnoknjižnom odjelu radi zabilježbe, vjerojatno iz razloga jer je zakonodavac smatrao da je dovoljan upis stavljanja pod skrbništvo osobe kao nužne posljedice lišenja poslovne sposobnosti. Ipak, takva bi odredba bila izuzetno korisna, osobito jer, kako se ističe u pravnoj teoriji: "Problem bi mogao nastati za osobu koja je lišena poslovne sposobnosti, u razdoblju od lišenja poslovne sposobnosti do postavljanja skrbnika (rok je 30 dana od pravomoćnosti rješenja o oduzimanju poslovne sposobnosti) jer je ona tada pravno nezaštićena i pravni poslovi koje je poduze-

⁵⁴ Kad se govori o skrbniku kojemu se dostavlja odluka, misli se na posebnog skrbnika, jer se individualni skrbnik imenuje u roku od trideset dana od pravomoćnosti sudske odluke (ObZ, čl. 162.). Moguće je naravno, dapače, vrlo je često u praksi, da se za individualnog skrbnika imenuje upravo osoba koja je tijekom postupka bila imenovana posebnim skrbnikom.

⁵⁵ Međutim, liječnik-vještak može već u svom nalazu i mišljenju u kojem procjenjuje da je osobu potrebno lišiti poslovne sposobnosti ocijeniti da bi dostavljanje odluke o lišenju poslovne sposobnosti moglo štetiti zdravlju te osobe, naravno pod uvjetom da do lišenja poslovne sposobnosti i dođe. Naime, odluke protiv kojih je dopuštena posebna žalba moraju biti obrazložene (ObZ, čl. 313. st. 2.), pa tako liječnik, a kasnije i sud, mogu procijeniti da bi odluka i/ili i obrazloženje u kojemu se dijagnosticira duševna smetnja i sl. mogle nepovoljno utjecati na samu osobu o kojoj se donosi odluka. Ipak smatramo, da bi kad god je to moguće, osobu na neki način trebalo upoznati s njezinim pravnim položajem, u ovom slučaju osim same dostave odluke osobi, tu bi ulogu informiranja i upoznavanja s pravnim posljedicama takve odluke trebao preuzeti i skrbnik.

⁵⁶ Istu obvezu dostavljanja odluke matičaru ima centar za socijalnu skrb u slučaju odluke o roditeljskoj skrbi nakon punoljetnosti i o prestanku roditeljske skrbi nakon punoljetnosti. U ovom slučaju centar je to dužan učiniti "odmah" (v. ObZ, čl. 163. st. 3.).

la mogli bi biti dvojbeni u svojoj valjanosti” (Hrabar, 2003.:406). Zakon o državnim maticama (*Narodne novine*, br. 96/1993.) kao temeljni propis za evidenciju osobnih stanja građana, određuje da se u maticu rođenih, kao naknadni upisi i bilješke upisuje “... skrbništvo nad maloljetnom osobom i osobom kojoj je oduzeta poslovna sposobnost, prestanak skrbništva, vraćanje poslovne sposobnosti” (Zakon o državnim maticama, čl. 9., t. b, 5), ali ne i lišenje poslovne sposobnosti. Radi se o propustu kojega bi *de lege ferenda* trebalo ispraviti, posebice radi zaštite osobe lišene poslovne sposobnosti u razdoblju od lišenja poslovne sposobnosti do postavljanja skrbnika.

Govoreći o institutu skrbništva spomenut ćemo kako je Obiteljskim zakonom ono regulirano u petom dijelu, u člancima 149.-205. U njima se nakon određenja skrbništva, reguliraju pojedine vrste skrbništva, nakon čega slijede odredbe o skrbniku koje se kao opće odredbe odnose na sve vrste skrbništva. Posljednji dio odnosi se na nadležnost i postupak u poslovima skrbništva.

Poslovi skrbništva u Republici Hrvatskoj u nadležnosti su centara za socijalnu skrb. Zakonom o socijalnoj skrbi (ZSS) određeno je da je centar za socijalnu skrb javna ustanova koju osniva Republika Hrvatska (ZSS, čl. 81.),⁵⁷ a njegova nadležnost odnosi se na mnoge, veoma složene javne ovlasti, te stručne poslove (ObZ, čl. 82.). Neki od najvažnijih poslova, odnosno nadležnosti centara za socijalnu skrb odnose se upravo na vrlo složena i osjetljiva

pitanja obiteljskopravne zaštite, a unutar toga možemo govoriti i o nadležnosti u poslovima skrbništva. Tako centar za socijalnu skrb u poslovima skrbništva ima oko dvadesetak ovlasti, među kojima su npr. zaštita maloljetnika bez roditeljske skrbi te punoljetnih osoba koje nisu sposobne same brinuti o sebi, donošenje odluke o stavljanju pod skrbništvo i imenovanje skrbnika, popisivanje imovine štíćenika i zaštita imovine, kontroliranje rada skrbnika i njegovih izvješća, ispitivanje prigovora na rad skrbnika itd. (Zrinščak, 2002.).⁵⁸ I iz ovako primjerice i sumarno navedenih ovlasti centara za socijalnu skrb u poslovima skrbništva moguće je pretpostaviti svu kompleksnost uloge centara za socijalnu skrb u obiteljskopravnoj zaštiti. Bitne novine i izmjene obiteljskog zakonodavstva iz 2003. i 2004. godine nužno znače i prilagodbu rada centara za socijalnu skrb, posebice u svjetlu prilagodbe hrvatskog, pa i obiteljskog zakonodavstva europskome.⁵⁹

UMJESTO ZAKLJUČKA – O NASTAVI OBITELJSKOG PRAVA NA STUDIJU ZA SOCIJALNI RAD

Slijedom tematskog okvira suradnje obiteljskog prava i socijalnog rada potrebno je nešto reći i o znanosti, odnosno nastavi obiteljskog prava na studiju za socijalni rad. Upravo nastava, odnosno obrazovanje budućih socijalnih radnika, ali i kontinuirano, “cjeloživotno” obrazovanje tijekom rada, kroz poslijediplomsko usavršavanje, jedno je od jamstava kvalitete rada socijal-

⁵⁷ Centar za socijalnu skrb je samo jedna od ustanova socijalne skrbi (uz domove socijalne skrbi, te centre za pomoć i njegu) (v. ZSS, čl. 79.), a osim ustanova socijalne skrbi djelatnosti socijalne skrbi obavljaju i vjerske zajednice, udruge i druge pravne osobe, udomiteljske obitelji, obiteljski domovi te fizičke osobe kao profesionalnu djelatnost – (v. ZSS, čl. 78.).

⁵⁸ U članku nalazimo i zanimljive statističke podatke o korisnicima i pomoći u socijalnoj skrbi u Republici Hrvatskoj u 2001. godini. Autor ističe podatak o stalnom povećanju broja korisnika socijalne skrbi.

⁵⁹ Vidi zbornik radova *Uloga centra za socijalnu skrb u zaštiti djece*, objavljenog nakon 1. simpozija socijalnih radnika, povodom 50. obljetnice Društva socijalnih radnika. O ulozi i vezi centara za socijalnu skrb i obiteljskog zakonodavstva (v. osobito: Hrabar, 2004., Korać, 2004.).

nih radnika, u ovom slučaju (i) iz područja primjene obiteljskog zakonodavstva.

Godine 2002. Studij za obrazovanje socijalnih radnika obilježio je svoju pedesetogodišnjicu.⁶⁰ Iako je tradicija obrazovanja socijalnih radnika u Hrvatskoj kraća nego u zapadnoeuropskim zemljama, na području jugoistočne Europe Hrvatska ima najdužu tradiciju, a početak nalazimo osnivanjem Više škole za socijalne radnike 1952. godine u Zagrebu. Razvoj obrazovanja iz socijalnog rada u Hrvatskoj razlikuje se kroz tri faze, pri čemu samo podsjećamo na ulogu nastave obiteljskog prava unutar takvog razvoja.

U prvoj fazi (od 1952. do 1971. godine) obrazovanje socijalnih radnika odvija se na Višoj školi za socijalne radnike, pri čemu je iz priloženih nastavnih planova uočljivo da se nastava tadašnjeg porodičnog prava održava na prvoj godini Više škole, s tri, odnosno, od 1966./67. godinu, 4 sata nastave tjedno (Ajduković, 2002.:36-46.). U popisu nastavnika i suradnika na Višoj školi u razdoblju od 1952. pa do njenog ukidanja 1983. godine, za predmet porodično pravo nalazimo na imena: Maša Juračić i Ljerka Leo.

Druga faza razvoja studija traje od 1972. do 1981. godine, a obilježava je paralelni sustav obrazovanja socijalnih radnika na dvije razine – dvogodišnjoj i četverogodišnjoj, odnosno postojanju Više škole za socijalne radnike i Sveučilišnog studija za diplomiranog socijalnog radnika. U tom razdoblju, s ukupno 6 sati nastave na četvrtoj godini studija, porodično pravo predaju dr. Mira Alinčić i dr. Ana Bakarić Mihanović (Ajduković, 2002.:71).

Od 1982. godine obrazovanje za socijalne radnike odvija se kao (zajednički

Studij za socijalni rad na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a od 1985. godine isključivo kao četverogodišnji studij. Iz nastavnog plana za 1986./87. godinu vidljiva je promjena naziva predmeta u “Porodično pravo s elementima građanskog procesnog prava”, a osim dr. Alinčić i dr. Bakarić, kao nastavnik se u nastavnim planu navodi i dr. Velimir Belajec. Iz nastavnog plana za godinu 2002./03. uočava se promjena naziva predmeta u “Obiteljsko pravo s osnovama građanskog procesnog prava”, a voditeljica kolegija je prof. dr. sc. Dubravka Hrabar. Nastava se odvija u zimskom i ljetnom semestru, s po ukupno 4 sata tjedno u svakome. Godine 2002./03. počeo je s radom i Poslijediplomski znanstveni studij iz teorije i metodologije socijalnog rada na kojemu je jedan od predmeta, sa statusom izbornog, “Odabrani instituti obiteljskog prava”. Nastavnice na kolegiju su prof. dr. sc. Dubravka Hrabar, prof. dr. sc. Aleksandra Korać i prof. dr. sc. Dijana Jakovac-Lozić.

Slijedom navedenog možemo zaključiti da se nastava obiteljskog prava na studiju socijalnog rada odvija kontinuirano i od samog osnivanja studija. Dugogodišnji rad sa studentima i njihovo obrazovanje zasigurno je doprinjelo kvalitetnijoj provedbi obiteljskog zakonodavstva u praksi, odnosno u radu centara za socijalnu skrb posebice u području obiteljskopravne zaštite. Napori nastavnika, njihovo znanstveno usavršavanje vodili su većoj kvaliteti nastave, a time se svakako utjecalo i na svijest kod studenata o važnosti i nužnoj povezanosti teorije, njenog razvoja, te primjene takvih spoznaja, kako u zakonskim odredbama, tako i u njihovoj pravilnoj primjeni u praksi. Svakako da su s druge strane upravo reakcije, pitanja i dvojbe studenata umnogome utjecala i na promišljanja nastavnika o nužnosti promje-

⁶⁰ Upravo stoga, 2002. godine u nakladi Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu izašla je monografija „50 godina Studija za socijalni rad 1952.-2002.“, urednice Marine Ajduković. Monografija iscrpno govori o povijesti studija za socijalni rad, njenoj sadašnjosti, te sadrži popis diplomiranih socijalnih radnika.

ne pojedinih zakonskih uobličenja i sl., te se time potvrđuje ideja o nužnosti interakcije nastavnika i studenata u nastavi, važnost stalnog znanstvenog usavršavanja nastavnika, ali i stalnog usavršavanja studenata i djelatnika u sustavu socijalne skrbi. Jedino ovakvim zajedničkim, sustavnim i trajnim naporima i radom moguće je doći do poboljšanja kako znanosti obiteljskog prava i socijalnog rada, nastave, zakonodavstva i prakse. Samo tako, znanost i djelatnost socijalnog rada može dobiti mjesto i značenje

koje joj zasigurno pripada. Naime socijalni rad u mnogim, posebice zapadnoeuropskim zemljama smatra se djelatnošću iznimne društvene važnosti, što u našem društvu čini se, nažalost, vrlo često nije slučaj. Nadamo se da će i kroz nastavu obiteljskog prava kroz programe studija socijalnog rada rasti svijest o važnosti i potrebi kvalitetnog i kontinuiranog obrazovanja socijalnih radnika, s ciljem unaprjeđenja rada, ali i statusa struke socijalnog rada.

LITERATURA

- Ajdković, M. (ur.) (2002.) *50 godina Studija za socijalni rad 1952.-2002.* Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.
- Alinčić, M., Bakarić, A., Hrabar, D. (1992.) *Obiteljsko pravo I- Suvremene tendencije.* Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, Zavod za građanskopravne znanosti i porodično pravo.
- Alinčić, M., Bakarić-Abramović, A., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać, A. (2001.) *Obiteljsko pravo.* Zagreb: Narodne novine.
- Alinčić, M., Bakarić-Mihanović, A. (1976.) *Porodično pravo. Osnove starateljstva i usvojenja.* Zagreb.
- Alinčić, M., Dika, M., Hrabar, D., Jelavić, M., Korać, A. (2003.) *Obiteljski zakon – novine, dvojbe i perspektive.* Zagreb: Narodne novine.
- Čimić, E. (ur.) (a. n.) *Rješidbe Kralj. stola sedmice kao Vrhovnog sudišta u građansko-pravnim predmetima, (Rješidbe broj 1-725).* Zagreb: Knjižare L. Hartmana (St. Kugli).
- Eisner, B. (1950.) *Porodično pravo.* Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- Hrabar, D. (2004.) Uloga centra za socijalnu skrb u ostvarivanju roditeljske skrbi. U: *Uloga centra za socijalnu skrb u zaštiti djece*, zbornik radova 1. simpozija socijalnih radnika, povodom 50. obljetnice Društva socijalnih radnika:14-23.
- Korać, A. (2004.) Prilagodba djelatnosti centara za socijalnu skrb novom obiteljskom zakonodavstvu, osobito posredovanju. U: *Uloga centra za socijalnu skrb u zaštiti djece*, zbornik radova 1. simpozija socijalnih radnika, povodom 50. obljetnice Društva socijalnih radnika:25-32.
- Maurović, I. (1934.) *Nacrt predavanja o općem privatnom pravu, Četvrta knjiga: Obiteljsko pravo.* Zagreb: Knjižare St. Kugli.
- Prokop, A. (1956.) *Starateljstvo po zakonodavstvu FNRJ.* Zagreb: Školska knjiga.
- Rušnov, A., Posilović, S. (a. n.) *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku, Knjige I i II.* Zagreb: Knjižare L. Hartmana (St. Kugli).
- Spevec, F. J. (a. n.) *Austrijsko privatno pravo, Knjiga 1. l. n.*
- Spevec, F. J. (a. n.) *Stvarno i obiteljsko pravo, Knjiga 2. l. n.*
- Šilović, J. (1911.) *Liga za zaštitu zapuštene djece.* Zagreb: Kr. Zemaljska tiskara.
- Turković, K., Dika, M., Goreta, M., Đurđević, Z. (2001.) *Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama s komentarom i priložima.* Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Psihijatrijska bolnica Vrapče.
- Zrinščak, S. (2002.) Nadležnosti centara za socijalnu skrb u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 9(3-4):383-392.
- Žilić, F., Šantek, M. (pried.) (1934.) *Zakon o sudskom vanparničnom postupku (vanparnični postupak) i Uvodni zakon za Zakon o sudskom vanparničnom postupku s tumačem i sudskim rješidbama te stvarnim kazalom.* Zagreb: Tipografija.

PRAVNI IZVORI

Obiteljski zakon, *Narodne novine* 162/1998.

Obiteljski zakon, *Narodne novine* 116/2003.;
Zakon o izmjenama i dopunama Obiteljskog
zakona, *Narodne novine* 17/2004.; Zakon o
izmjeni Obiteljskog zakona, *Narodne novine*
136/2004.

Osnovni zakon o starateljstvu, *Službeni list
FNRJ* 30/1947.; *Službeni list SFRJ* 16/1965.,
23/1965.

Zakon o braku i porodičnim odnosima, *Narodne
novine* 11/1978., 27/1978., 45/1989., 51/1989.
- pročišćeni tekst.

Zakon o državnim maticama, *Narodne novine*
96/1993.

Zakon o državnim matičnim knjigama, *Službeni
list FNRJ* 29/1946., 4/1949., preimenovan
u Zakon o matičnim knjigama, *Službeni list
SFRJ* 8/1965.

Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine* 73/1997.,
27/2001., 59/2001., 82/2001., 103/2003.

Zakon o starateljstvu, *Narodne novine, Službeni list
SR Hrvatske* 15/1968. SFRJ 10/1965.

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnja-
ma, *Narodne novine* 111/1997., 27/1998.,
128/1999., 79/2002.

Summary

FAMILY LAW AND SOCIAL WELFARE SYSTEM - THE INTERDEPENDENCE IN THE LIGHT OF THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL INSTITUTE OF GUARDIANSHIP

Ivana Milas

*Faculty of Law, University of Zagreb
Zagreb, Croatia*

The aim of the paper is to analyse the interdependence between family law, as a branch of law that regulates the relationships of the family members within the legal system on one side, and the social welfare system on the other side. On the occasion of the thematic issue of the Journal of Social Policy and its focus on the development of social work in the period between 1900 and 1960, the aforementioned interdependence shall be reviewed in the light of the development of the legal institute of guardianship during the validity of the Austrian General Civil Code of 1852 and the post World War II period. The influence of such a development on contemporaneous legal system shall also be reviewed. The reason for paying special attention to guardianship lies in the fact that guardianship, as one of the relations regulated by family law, is strongly supported by the activities and work of the social service institutions, as well as vice versa. The protection of persons who are most in need of social welfare system services can be improved only by constant, stable and high quality normative framework, and last but not least, the continuous development of family law and social work sciences.

Key words: Family law, guardianship, legal ability, social welfare system.